

Циганськими дорогами (збірка)

Іван Керницький

Замість вступного слова

Дасть Біг, може, кінець кінцем, ми перестанемо бути притчею во язицїх, сіллю в оці багатьом нашим ворогам та колькою в боці небагатьом друзям.

Адже хїба не вік-вічно гратимуться нами, ніби м'ячем у відбиванку, та й хїба не до суду-віку бути нам безпотрібним, нічийм багажем, що його тягають та совають з переховку в переховок, поки він не струпішіє, не сплісніє та не стереблять його миші.

Може, нарешті, дасть Бог, що й ми, сини багатющої країни, "Шпихліра Європи", перестанемо простягати руку по дарований шматок хліба, що застрягає нам уже в горлі, прибираючи смак полину (хоч він деколи буває і з родзинками)...

Адже прийде колись край і нашим знаменитим мандрам новітніми циганськими дорогами, і коли вже, з волі Всевишнього, — не приголубить нас Рідна Мати, то, може, з ласки хоч пригорне яка мачуха... І коли справді не судилось нам на віку припасти спрагненими устами до рідних вільних порогів, — то все ж, віримо, десь-не-десь, на одній чи на другій півкулі, на полюсі чи під екватором знайдеться латочка землі, що на ній буде нам дозволене розбити власні шатра, склеїти власні хижі і зажити не в комірному, а на домарстві.

А коли вже, нехай і в чужій стороні, — поселимось на новоріллі, вдомашнимось, обудемось і загосподаримось, тоді, либонь, не раз і не двічі ми полинемо думками й спогадами в ті часи, що їх пережили вчора та переживаємо сьогодні.

І виринають в нашій уяві новітні вавилонські вежі різноплемінних "Ді-пі-Центрів", і згадаються нам транспорти, табори, бараки, каютки, перегороджені параванами, огорожі з кільчастого дроту, реєстрації, репатріації, комісії, суспільна опіка, безконечні черги за приділами та всі інші добродійства УНРРА. Стануть як живі перед нашими очима наші теперішні скитальські будні з усіма їхніми клопотами, турботами, тривогами, надіями, сплітками, сварнями та розпорею.

А всім тим, що їм колись, по багатьох роках часу, затруться в пам'яті ті чи інші картини наших теперішніх гараздів; хай стануть у пригоді та послужать пригадкою мої скромні писання, зібрані в цій книжечці.

Вони задумані, само собою, як це кожний і сам помітить, не в "аспекті вічності", та й без претензії, щоб їх конче зарахувати до "великої літератури". Та хоч писані вони про злобу дня, проте не шукайте в них злоби, жовчі та їді, що ними, на превеликий жаль, ми тепер так часто затруємо наше життя, собі на шкоду і сором, а на втіху лихим людям.

І коли вже сьогодні, не скажу щоб кожне, але хоч деякі з моїх писань, хай і невеликою мірою, зуміють втихомирити роз'ярені пристрасті, спантеличені уми або

зігнати смуток хоч би з одного скорбного серця чи тільки навіяти погідну мимолетну усмішку на чийсь уста, — так я і тому буду рад.

Мученик за ідею

"І як той пес за плотом —
Все буду патріотом..."

І. Франко

З розпукою в душі і з серцем, обважнілим від невимовного смутку й горя, покидав пан Іларій Криводушний, щирий український патріот, уже вдруге покидав безталанну рідну землю та йшов на еміграцію число 2.

...Гей, Земле родимая, Матінко, — Ти наша незаступна, Вітчизно наймиліша! Ну, бо ж і цупкі Твої материні обійми! Що ж то за магнет такий чудодійний прихований у твому прарідному лоні, що так важко від тебе відорватись?

Грохит гармат усе кріпшав і кріпшав, і східний фронт усе ближче та ближче перевалювався на захід, а щиропатріотична душа пана Іларія тривожно тріпала крильцями, як переполошена пташка, та поквалливо рвалася в простори, в щонайдальшу далечінь.

Та ба: тут тобі душа пана Іларія рветься в простори, а тут тіло пана Іларія приклеїлось, ніби шевським кляйстром, до рідної безталанної землиці, та й ні руш відчепитися.

А приклеїтись, нікуди правди діти, таки було і до чого... Не згадуймо вже про одне підприємство, і друге співпідприємство, і третє попріпідприємство, хоч воно, певна річ, і тут, і там, і ще деінде вложено таки споренький капіталік, та й звідусіль потрошененьки черпано соковиті плодовоочі. Та найголовніше — це була, безсумнівно, таки крамниця!

Мало сказати — крамниця. Сказати крамниця, це стільки ж само, що нічого не сказати. Це ж вам було, просто, не що-будь, а гуртовий продаж, магазин, величезний магазин залізно-бляшаного знадіб'я та кухонної посуду під власноручним ляйтеруванням пана Іларія Криводушного.

Ви розумієте? Залізо-бляшаний магазин, продаж виключно, по-народньому сказавши, "на пунта". В центрі міста, в ринку, на принципіальній вулиці ім. Тараса Шевченка, наріжний будинок! Три крамничні кімнати вщерть набиті дорогоцінним крамом. На полицях пишались та виблискувались безконечні ряди прекрасних бляшаних баняків, ринок, мисок, тарілок та горняток, валялися купами варехи, друшляки, ножі, ложки та вилки, не згадуючи вже про такі, скажемо, обручі, серпи, коси, мотики та всяке інше сільськогосподарське знаряддя, необхідне кожному постачальникові державних контингентів. Скромно, обережно, по пів-пасковому рахуючи — на чверть мільйона золотих маєтку. Що ж ви гадали? Це жарти? Чверть мільйона золотих? Сьогодні, у воєнному безладді та розгардіяші, воно все твоє. Ти тут рахуєшся ляйтер, ти єдиний пан і господар. Хочеш — продавай, хочеш — роздай даром, хочеш — бери та вези і на край світа!

Та не штука то сказати — "продай", "роздай" або "бери та вези". Кому ти будеш продавати, коли народ дочекався, нарешті, тієї благословенної, довгожданої нагоди, що може безбездурно грабити все, що попаде під руки? Роздавати даром пан Іларій зроду нічого не звик, бо він, усупереч словам св. Євангелії, був тієї гадки, що всяке даяніє — це ніяке благо, а розбазарювання суспільного добра і всенародня деморалізація. Ну, а взяти на плечі пів вагона баняків і цебрити те все на далеку скитальщину, це теж, хіба, кожний мусить признати, річ щонайменше не правдоподібна.

Даремне пан Іларій Криводушний побивався, мов рибонька об лід, даремне розшибався від посадника міста до Делегатури УЦК, від Делегатури УЦК до Повітового Союзу Кооператив, даремне молив-просив, а то й просто навколішках благав наші компетентні чинники, щоб вони змилювалися над його недолею та відступили йому, пану Іларієві, одне-однісіньке вантажне авто, що відставило б його дорогоцінний крам до найближчої, приграничної станції!

Дарма, дарма!.. Всі його мольби-просьби, його найгарячіші благання-заклинання розбивались об холодну скелю байдужности та невічливости компетентних чинників. Ще й глумились з пана Іларія компетентні чинники, ба ще й пану Іларієві грубіянили!

— А йдіть ви к чорту, — казали, — з вашими баняками. Тут от земля горить під ногами, кожний радий спастись з душею і захопити щонайконечніше, а вам давай спеціальне авто для ваших баняків! На яке лихо баняк мені тепер здався, що я буду в той баняк? ...І тут компетентні чинники вживали навіть непристойних висловів з народнього фолкльору, див. Український Словник Грінченка, т. III, ст. 193.

— Ех, Націє, Націє, — трохи не заривав з одчаю пан Іларій. — Нещасна Націє! Ти мене не зрозуміла, за те ж і важко доведеться тобі відпокутувати!

Пан Іларій Криводушний, щирий український патріот, був людина не нинішня. Уже за першої еміграції пан Іларій доволі надивився, як то наш брат вибирається за границю* і що за собою тягне. А тягне він за собою, наш брат-русин дистриктовий, усе що треба і не треба: і жінку, і діти, і муку, і крупи, і подушки, і перини, і матраци. Тягне шафи, креденси, балії, шафлики, кійці з кроликами, кози, люстра і фортепіяни. Один, наприклад, тяжкий вар'ят узяв собі навіть "Загальну Українську Енциклопедію" в трьох томах, а одна пані, втікаючи, встигла лише захопити "Гігієну жінки" та улюбленого ямника. Та вже найкраще вибрався той капітальний молодець, що то крім безпотрібного барахла взяв собі ще й в додатку наречену.

Багатий на досвід пан Іларій був упевнений, що тепер повториться та сама історія: буде той нещасний український скиталець таскати за собою всяку всячину, та мало котрий знайдеться такий бистроумний, щоб пам'ятав про необхідні, елементарні речі, як ото — баняк, миска, ложка чи хоч би навіть така вареха! А потім, на чужині, виходить трагедія! Вари — не знати в чому, їж — не знати чим і з чого!

Пан Іларій Криводушний, щирий український патріот, своїм віщим візіонерським поглядом уже заздалегідь бачив майбутню трагедію рідної нації. Перед очима його душі вже тепер малювались сумні картини всеукраїнської мартирології. Він, неначе той старозавітний пророк, бачивши тепер своїх безталанних братів на новітніх

вавилонських ріках, над берегами далекого голубого Дунаю. Бачив, як розбивають його брати-скитальці свої мандрівні шатра, неначе банда циганська, бачив, як підкасані жони українські полощуть у хвилях Блакитного дитячі пеленки, а зарослі неголені мужі українські тут же перуть свої бурлацькі онучі. А опісля, коли чуже нерідне сонце похилиться на захід і вечірні сумерки виповзуть на чуже небо, як розкладають вогні-багаття, немов ті чумаки в широкому степу, щоб заварити кашу...

Та ба!.. Чумаки мали голову на карку, і коли їхали в степ, брали з собою казани, баняки, а в кожного за холявою стирчала ложка. А тут тобі горе! Є що, ніби, і зварити, та нема в чому... І опускали безпомічно додолу лисі голови мужі українські, і ломили в розпуці руки вродливі українські жони, і дрібно голосили українські діти в далекій чужій стороні... Пан Іларій Криводушний віщим оком бачив ці візії, віщим ухом чув ридання-голосіння дрібних діток, чув загальний і всенаціональний плач усього народу. Горе нам, горе! Немає баняків! Нема ринок! Нема тарілок, друшляків, видельців!.. І душа пана Іларія кривавилась, і серце закипало кров'ю. Та він був безсильний, безпомічний: бракувало дурного вантажного авта.

Що ж було робити? Єдиний вихід з цього безвихідного положення виходив такий: здавити гіркий біль патріотичної душі. нишком утерти сльозу, плюнути на всі баняки та ринки і якомога швидше дати ходу, бо то і безталанна рідна земля починала вже справді горіти під ногами.

Так теж наш пан Іларій, очевидячки, і зробив. Вибрався він, пан Іларій, на далеку скитальщину сміло, можна сказати, майже голіруч і трохи не в одній сорочці, коли не враховувати тих п'ятьох скринь з купонами і трьох величезних пачок з хаочами, що їх запопадливий пан Іларій заздалегідь відтранспортував до Турки.

А так то пан Іларій попрощав рідні пороги лише з однісінькою валізочкою, в якій були найпотрібніші предмети щоденного вжитку: 100 000 губернаторських злотих, 50 000 німецьких марок, 3 000 американських доларів, 3 кіля шляхетної металургії, насипом і в "фасоні"... Та що з того? Ви гадаєте, що цей скромний дорібок всього трудолюбного життя пана Іларія приносить йому щастя і радість? Куди там! Немає радості в серці пана Іларія, немає в ньому спокою та вдовілля. Не веселить душі пана Іларія прекрасна золота осінь над блакитним Дунаєм, не приносять духової насолоди всякі більші і менші принагідні інтереси. Що з того, коли вас душа болить, коли туга важкою осінньою хмарою встелила душу і хтозна, чи коли-небудь проміння весняного сонця зможе цю хмару розігнати.

— Так мені якось важко, — жаліється, бувало, пан Іларій, — така туга в'ялить моє серце... Мучуся, шановний добродію, не то мучуся, а просто страждаю! Оце йду, скажім, доріжкою, а мені назустріч — знайомий директор гімназії, пан Доктор Радирка. Похнюплений, задуманий, — іде та нічого і нікого не бачить. Еге, думаю, милий брате, знаю я, знаю, чому журба тебе гризе, немов черв'як: оце ж тебе, либонь, твоя добродійка вислала пошукати баняка чи ринки... Шкода твого труду, безталанний український скитальче! Не шукай, бо не знайдеш! Або, дивлюсь, іде знайома пані меценасова Балачинська, а з нею донечка-семиліток. Сердешна жінка, і половини з неї

нема, а в донечки личенько запалось і ручки, як сірнички. Еге, думаю, нещасна мати, горе тобі, горе, оце ж ти так само, як тая чайка при битій дорозі, даремне побиваєшся серед чужого моря то за сковорідкою, то за тарілкою, то за іншою домашньою судиною, а донечка твоя, янголятко, теж не раз попила б "маґермільху", так що ж, коли і простого горщика на господарстві немає. А в мене, добродію шановний, було того цілі стирти, цілі піраміди! І як вам не має серце лопотатись з болю, як не має ридати душа, немов сирота, що без мами блука?.. Ви подумайте, шановний добродію, яке блискуче підприємство я міг би сьогодні пустити в рух, коли б я мав під рукою мій дорогоцінний, назавжди запропашений крам! Такий, скажемо, баняк на 4 літри я сміло та без заїкання пускаю нині за 100 марок! Дволітровий баняк продаю по 50—80 марок, таку бляшану тарілку пускаю по десятці, і кожний бере навихвати, ще й у руку цілує! А всяке дрібне теремешля — ножі, ложки, вилки — по п'ятчині, по п'ятчині, та й інтерес іде, цвіте-процвітає, а грошики пливуть! Кокоси я міг би сьогодні зробити, шановний добродію, кажу вам, кокоси! А так... ех, і не згадуйте, бо далєбі не видержу, заплачу!

Що ж?... Панові Іларієві Криводушному можна хіба лише співчувати. Справді ота непересічна людина, а то, можна сказати, інтелект, мучиться, страждає за ідею. І подумати — скільки добра, скільки користи могла б принести така людина нашої громаді, коли б мала під рукою свої баняки! Немов той мітичний Прометей, що дарував людям вогонь, так і пан Іларій дарував би нам тепер свої баняки, він з'явився б серед нас із своїми баняками, як світляний метеор, як добрий дух, як муж, зісланий рукою Провидіння...

Та не судилось...

Нація його не зрозуміла!

Багато галасу з нічого

Наш друг Іван Степанович, прийшов до кімнати, як уже всі спали. Могла бути одинадцята, могла бути і також і перша. Забалагурився допізна в дев'ятому бараці. Був на христинах.

Хто-небудь інший, коли отак знехотя опиниться в кромішній темряві, зараз же вам обов'язково влізе в яке відро з нечистотою, чи заплутається в шнурках з білизною, неначе муха в павутиння, а то навіть, напотемку, до чужого родинного вогнища заблукає.

Наш друг, Іван Степанович, не такий. Хоч і на христинах кумував та до пізньої ночі засидівся і не з одною чаркою мав безпосередню зустріч, то все ж таки на власних силах, без нічєїї допомоги, щасливо та без пригод причалив до своєї лежанки. Тільки як уже клався спати, тоді, нехітьма, так здорово тарахнув лобом до побічниці, аж затрусився цілий бльок і з повали посипалась штукатурка.

— Тю, тю на тебе! — доброзичливо пробурмотав наш Друг, склонив зметружену голову на подушку з трачинням і зараз же заснув кам'яним сном.

Не перечу, що в цей мент, як Іван Степанович заорав лобом до побічниці, пані добродійка Язичинська вже спала, а грімкий лоскіт, що залунав серед ночі, силоміць вирвав її з солодких Морфеевих обіймів. Хоч і правдоподібно, що пані добродійка ще тоді і не спала, а так собі лежала, чи то, бува, не вичікуючи лише нагоди, щоб розпустити на повний хід свої мовні органи! Так, чи сьак, в кожному разі, пані добродійка зараз присіла на постелі та затаракотала:

— Ким там уже знову дідько товче? Хто там поночі дверима лопає і людям спати не дає? Боже мій милосердний, не тільки за дня немає в цій гамарні крихти спокою, а що й вночі не дадуть вам, іроди, ока заплющити. Хто це там собі нічні прогулянки влаштовує? Що це за спацери поночі, хотіла б я знати?

Добродійка втихла і надслухує: тиша... заля спить.

Та в цій саме лиховісній тиші таїлося провістя надтягаючого гурагану... Може, все скінчилося б гаразд, якби хто-небудь співчутливо зітхнув на знак солідарности, або хоч спросоння промимрив: ой, так, так... ваша правда, пані добродійко... Мало ж то людей крізь сон говорить? На той приклад — пан меценас Цвіркун, що вряди-годи служить до Служби Божої в таборній церковці, то іноді через сон симпатичним баритоном ціле вам "Вірую" відчитає... А тим разом, як на лихо, ніхто ні пари з рота. Всі спали, як зарізані.

Ця обурлива байдужність та невідзивчивість залі боляче вразила добродійку і, само собою, спонукала її до дальших роздумувань:

— Я дуже цікава знати, хто це там дверима лопає, аж цілий барак ходором ходить? Замало вам, архидияволи, божої днини, то ще й по ночах бешкетуєте! Хліб вам уже розбрикався! Задобре вам на тій еміграції, — та ж ви і вдома такого гаразду не мали, як тут, на чужині. Та певно: товчеться тото до пізньої ночі, а потім хиріє до полудня! Ей, ви, депі-лорди, не привикайте-но ви до панського спання, бо колись, вдома, буде вам тяжко зриватись надосвітку та йти до стайні з ліхтарнею з-під корів обірнику викидати! Господи, а де ж то хто коли таке видав: наз'їздилося народу з цілого світу, а ніхто нічого не робить! Цей шпекулює, той самогонку в бункрі гонить, цей в театрі штуки показує, а той жениться... Люди добрі, та ж то щонеділі в одному бараці по троє, четверо весіль, — а попивантус, а музики, а співи, а гульки до білого дня! А скільки то політиків тепер намножилось, а скільки патріотів! В кожній кімнаті, за кожним параваном будують Україну, а подвір'я замести нема кому! О, таке ледарювання добром не скінчиться! Чудак був той, що тую УНРРА вигадав! Та то буком дармоїдів! До роботи нагнати, а не консервами їх годувати, немов на заріз!

Добродійка замовкла і насторожила вуха: жадного відгуку. На залі дружнім хором, хоч і на різні тони та півтони, хропе, сопе і дише двадцятькількоро переселенців. А вже найгрімкіше хропіння розлягається з того кутка, де спить сном праведника наш друг Іван Степанович.

Добродійці занило коло серця, і глухий жаль підступив їй до горла. Ні, ця мовчанка була нестерпна, осоружна, і серед тієї тиші пані добродійка Язичинська почула себе такою самотною, такою нещасною та покривдженою, що вдержатись від гірких сліз було їй не під силу, і вона заридала:

— Боже мій, Боже, чого я сюди приїхала? Та яка лиха годинонька занесла мене в такий далекий світ з-під Тлустого аж до Баварії? Та ж я тут самісінька як палець, нікого з родини, нікого з кривних, скрізь чужі люди! Боже мій, Боже! Чи я хоч коли подумала, що на старші літа доведеться мені отак скитатися та поневірятися по заблощених бараках або кукати з-поза дротів, як тая мавпа з клітки? А яка мені честь та приємність дивитися на ті розвалені швабські мури, та на тую погану німоту, та на тих американців, білих і чорних, що їм щелепи ходять, як на завісах, бо вічно якусь біду жують!

Тррраахх!.. Щось солідне й замашисте, — може, грудка коксу, а може, важкий військовий, підбитий цвяхами черевик, — зашуміло, свиснуло в повітрі та з оглушливим лomotінням поцілило просто в нічний столик пані добродійки, на якому, до речі, стояла гальба з її штучною шокою.

Очевидячки, пані добродійка підіймає несамовитий вереск:

— Гвалту! Рятунку! Це ж розбій на гладкій дорозі! Котрий то бандит черевиками кидає? Поліція! Кличте поліцію!

— Ой-ой! А там кого ріжуть? — простогнала пані Тріска, що жила зараз у недалекому сусідстві, тому теж перша прокинулась.

— Ріжуть! Мордують! Розстрілюють! — як не своїм голосом закричав спросоння її чоловік, пан магістер Тріска, професор географії в таборівій гімназії. Треба знати, що пана магістра Тріску раз у раз переслідують тривожні неспокійні сни, а це ще з того часу, як на Словаччині він був попався в руки красних партизанів і тільки чудом спасся від смерті. Відтоді бідолашному магістрові постійно ввижаються уві сні сцени розстрілів, тортур та всякі інші страхіття.

Розпучливий крик бідолашного магістра розрушив всю залю. Дрібна дітвора підняла таку музику, що хай вам сховається оркестра з алярмових сирен та ерихонських труб. З усіх кутків, з-поза всіх параванів на голову пані добродійки рясно посипались досадні скарги, жалі, нарікання і важкі прокльони.

У міжчасі пані добродійка після основних розшуків віднайшла свою штучну шоку, а далі склала прилюдно офіційну заяву такого змісту: так, щоб ви знали: випроводжуюсь з того паршивого лягру! Що буде, то буде: їду на родіну! Не вговорюйте мене та не переконуйте, ніщо не допоможе! Завтра стаю під комісію!

— Зробіть нам цю страшну прикрість і станьте ще сьогодні, — дораджував їй дехто.

— Господи, забери її вже раз на яку іншу зону! — зітхали по кутках ближчі сусіди.

Розуміється — були це лише їхні побожні бажання, бо добродійка вже не раз і не двічі "випроводжувалась" та "виїздила", але завжди не далі, як з кімнати на коридор і назад у кімнату. Так і тим разом — вона, не гаючи часу, спакувала свої манатки (було того щось 28 куфрів, клунків та коробок), повиносила те все барахло на коридор, сіла на ньому, гей квочка на курятах, і так уже кучкувала аж до ранку.

Та що з того, що вона там кучкувала? Сяк, чи так, нікому тепер не було до снання. Вибитим зо сну, розгарячкованим та подратованим мешканцям залі не під силу вже було опанувати нерви і зберегти душевну рівновагу. Пристрасті переливались через

край, як весняні води з берегів, спори й суперечки спалахували, як іскри! Не минуло багато часу, а посварилися всі всуміш: сусіди з сусідами, жінки з чоловіками, батьки з дітьми, старі емігранти з молодими, східняки з західняками, а католики з православними. Наприкінці дійшло до того, що треба було кликати бльокового, поліцію, команданта табору і директора УНРРА.

Тарарам такий піднявся, аж гей!

* * *

Наш друг, Іван Степанович, прокинувся вранці в погідному та привітному настрою. Правда, в голові йому шуміло, як у млині, та й із шлунка відбивалося якоюсь бензиновою гидотою, але так, в загальному, він почував себе зовсім задовільно. Зате ж його сусід і земляк, Степан Іванович, що спав зараз побіч нього, нарікав на чому світ стоїть, що не виспався ні за макове зерно.

— А що ж ви робили вночі? — спитав Іван Степанович, смачно позіхнувши.

Степан Іванович витріщив очі.

— Як то — вночі?.. Хіба ж ви нічого не чули?

— Анічогісінько.

— Господи, Боже мій! Та ж на залі цілу ніч ніхто ока не заплющив! Авантюра була колосальна, мало що на ножі не пішло. Поліцію кликали, в цілому таборі трубіли на сполох. Мертвий, здається, встав би з могили, а ви кажете — спали!

Іван Степанович дивом дивувався:

— Тю, тю на тебе... Справді чудасія! Та мушу вам сказати, Степане Івановичу, що сон у мене зовсім особливого характеру. Коли ляжу, то вже, можна сказати, сплю. Світ буде валитися, а я спатиму. Одного я не можу збагнути: яким чудом через ніч вискочила мені на лобі така велика гуля?

Це не життя, це мука

— Біда зо мною! — каже мій щирий друг Осип із 15-го бльоку. — Від довшого часу помічаю, що погано. А по правді казати, сам не знаю, що за лихо зо мною трапилось! Вже у лікарів радився-радився, спеціалістів, і своїх, і німців, навіть в одного лотиша був, — все дарма, і вони нічого не второпають. Одні кажуть, що воно з нервів, інші, мовляв, що це шлунок щось не статкує... Щодо мене, то мені здається, що це все з нервів, хоч і багато дечого промовляє за шлунок. Бо ж як собі, кінець кінцем, пояснити оту мою неприродну, хворобливу прожорливість? Правда, не перечу: добре і смачно поїсти я віддавна люблю, і так уже мені завжди в житті таланило, що і вдома було що з'їсти, та й тут, на далекій скитальщині, теж, славити Господа, не бракує. Я розумію, чому ні, можна поїсти, коли є апетит, але ж, кінець кінцем, треба чути в сій їжі якийсь смак! А я — самі бачите: апетиту не маю, хоч гинь, ніщо мені не смакує, навпаки, від їжі мене просто відпихає та гидь мене бере, як лише гляну на що-небудь з'їсне. А проте цілісінський день я тільки й те роблю, що їм, їм і їм, і від'їстися не можу! Надосвітку прокидаюся — їм, лягаю спати — їм, пробуджуюсь серед ночі — теж їм, неначе той, що

щойно вчора прийшов з концентраційного табору. Ось як знищила мої нерви проклята воєнна хуртовина!

— Трапляється теж зо мною така біда, що я зовсім затрачую свідомість та попадаю в якийсь дивний обморок до того ступеня, що й про їжу забуваю. Це буває переважно тоді, коли сяду в тіснішій компанії грати в карти. Не перечу, що раніш я теж любив заграти в карти; особливу ж ціну надаю таким грам, що розвивають наш інтелект і при яких треба багато думати, наприклад, "очко" або "66". Та ще ніколи такого не бувало, щоб я три дні підряд сидів при картах, забувши про весь світ і про себе самого.

...Прийшов отой святий Великдень. Ну, самі знаєте, як то буває: чужина, бо чужина, скрута, бо скрута, та все ж, я воно не було б, а такий роковий празник треба гідно відсвяткувати! Так само і в мене: не перечу — було що випити, було і чим закусити, бо й дружина тричі на кухню з братванками обернула, та й хоч і різників трошки нам поліція переполоскала, то все ж таки я ще вспів на час пристаратися і шинку, і ковбасу, і все, що годиться. І так, взагалі, як чую від людей, цьогорічний Великдень у нашому таборі пройшов доволі величаво. Кажуть — на майдані була велика "кірхпарада", служило сім священиків, співали три хори, ну, а далі посвячення пасок, гагілки, обливання водою... Та що мені з того всього, коли я нічого не чув і не бачив! Як у Велику Суботу прийшов від Плащаниці та як засів з камратами до карт, то аж у Світлий Вівторок опівночі поцілував стіл і перестав грати. Ви подумайте! Таке врочисте свято, Христове Воскресення, а я — гей той кальвін нехрещений, і в церкві не був, і футбольних змагань не бачив!

— Та ви гадаєте, що це вже кінець моїм стражданням? Куди там! Колись, давненько, ще таки либонь у школі, я читав, що в субтропічних країнах лютує така пошесть — сп'ячкою її звуть. Сяде собі такий кольоровий чоловічина де-небудь на бамбуковому пеньку і спить. Спить, спить день, два, три, цілий тиждень, аж засипляє на смерть... Боюсь, чи я часом не заразився від когось тією страшною недугою. Бо я так само, надто ще після того, як хильну через міру самогону, коли ляжу спати, то сплю, сплю, сплю і проснутись не можу. А коли вже вкінці проснуся, тоді мене нападає інша, теж доволі небезпечна слабість: позіхання! Не встигну винести крісельце перед барак та сісти собі на сонечку, а вже позіхаю, та так широко позіхаю, трохи рота не роздеру та щелепів не позриваю. А раз — таки зірвав, чесне слово! Як позіхнув собі знебачки, та так щиросеречно, на весь рот, а долішня щока — хрусь! — і вискочила з замків! Та тоді саме, немов спасення з неба, надійшов наш пан бльоковий, хлоп — як мудь, щовечора ходить до клубу і тренується в боксуванні. Він зразу кинувся мені на рятунок: як трахне мене правим серповим, а щока — гоп! — і заскочила на своє місце! Та й славити Бога, що заскочила, а то зараз пополудні я мусів ставати до фотографії, бо виготовляв собі папери до Канади.

Уявіть собі, до чого подібна була б моя відбитка, коли б наш пан бльоковий не припасував був мені щелепів і не стулив роззявленого рота!

— Отак, мій друже, я караюсь на тій нещасній еміграції! Це не життя, а мука. І що мені, кінець кінцем, тепер ще залишилось? Здоров'я зруйноване назавжди, нерви

знищені, духова рівновага захитана... Що робити, сам не знаю. Хіба — вдатися ще раз до лікарів. Може, ви знаєте якого доброго спеціаліста?

— Знаю, — кажу, — знаю дуже доброго спеціаліста, який напевно вилікує вас з усіх страждань.

— Спасителю мій! — зрадів мій побратим і повис мені на шиї. — Давайте мені його сюди! Де він? Ви знаєте його адресу?

— Знаю.

— Ну, ну, кажіть, я вже записую!

— Будь ласка: Адміністративний блок, кімната 41. Не дверях є табличка: Уряд праці.

— Що?!..

...Не хочу детально описувати тієї бурі та колотнечі, що скоїлась опісля в 15-му блоці. Скажу лише, що й від американських літаків під час нальоту я так швидко не тікав, як тоді з мешкання мого щирого друга. Само собою, що з того часу мій друг Осип не говорить до мене, ні не здоровкається і взагалі бойкотує мене на кожному кроці.

Так то іноді буває: скажи другові правду — напитаєш собі ворога...

Ювілей заслуженого вченого

Величаве свято влаштовано вчора ввечері в честь нашого заслуженого й визначного вченого, професора Книголюбенка. Хоч заля таборового театру не була так щільно зашпунтована публікою, як, наприклад, позавчора на пописах того сватка, що показував магічні штуки, то все ж і цим разом зібралося в театрі поважне число громадян, щоб гідно вшанувати нашого корифея з приводу 35-ліття його наукової праці. Самозрозуміло, перший виліз на сцену Пан Голова Таборової Управи та виголосив коротеньке вступне слово, що тривало більш-менш годину. Потім місцевий хор відспівав тричі підряд грімке "Многая літа" на нуту "Ми гайдамаки". Тронутий цим співом до душевних глибин, Достойний Ювілят так зворушився, що заплакав, як мала дитина, і можна докладно помітити на одній з фотографій з цього свята, що їх продає тепер кооператива в ціні по 5 н. марок за штуку. Далі чергувались та переплітались привітання з промовами, а промови з доповідями про величезні заслуги нашого вченого, що 35 літ сіяв духовий обрік на народному перелозі. В міжчасі деяка частина публіки, наприклад, матері з грудними дітьми, була примушена покинути залю, щоб покласти дітей на сідало, бо таборовий лікар не дозволяє спати немовлятам у театральній залі, де тіснота, душнота і взагалі не надзвичайно з гігієною.

Наприкінці під рясні оплески аудиторії появився на сцені сам Ювілят. Щоб придати йому хоч трохи празничну подобу, місцева Суспільна Опіка випозичила для нього на цей вечір у одного заможнішого політичного емігранта чорний ґарнітур, шлийки, твердий ковнірець та краватку, так, що заслужений учений представився широкий публіці в зовсім новому навітленні.

Під час ювілейних святкувань трапився ще один небуденний факт: піднесені на душі

мешканці 10-го б'юку (в ньому саме живе проф. Книголюбенко) єдинодушно висунули проект доставити визначному вченому на подвір'ю біля десятого б'юку хай і невеликий пам'ятничок, тим більше, що каміння в Альпах до лиха і трохи, а наші скульптори все одно ходять без діла й байдики збивають.

Та здійснення цього проекту, мабуть, наткнеться на поважну перешкоду з тієї основної причини, що під теперішню пору табори переселенців пересуваються з місця на місце, то ж виринула б потреба і цей пам'ятник постійно тягати за табором. Правда, представники Технічного Відділу заздалегідь приобіцяли відпустити для цього причіпку вантажного самоходу.

А втім, воно і не так важно — здійсниться цей проект чи, бува, й не здійсниться, а важно, що наше високопатріотичне громадянство і в невідрадних умовах скитальщини пам'ятає та не забуває про своїх заслужених людей.

За це честь йому і невмируща слава!

* * *

Та прогомів гомінкий ювілей — і настала сіра буденщина. Зустрічаю сьогодні вполудне біля кухонного бараку нашого визначного вченого: стоїть, сіромаха, та вже не в чорному гарнітурі, а в повсякденній, надшарпаній зубом часу одежині унрівського фасону — ні то дезертир, ні то партизан, в руці бляшанка на зупу, а сам якийсь розгублений, спантеличений...

— Пане професоре, — питаю, — що з вами?

— Ах, така прикрість, дорогий друже, — забідкався визначний учений. — Вчора було так мило, симпатично, а сьогодні — така прикрість. А все лихо пішло з того, що людина мусить їсти! Ах, дорогий друже, якби так можна було жити і не їсти!.. Скільки дорогого часу я тоді заощадив би! Бо ви подумайте: вранці біжи з десятого бараку по каву, стій у черзі півгодини. Вполудне біжи по обід, стій годину. А ввечері — знову по каву... А далі ще всякі приділи видають. Все це — каригідна розтрата часу! Я не вспіваю впоратись і наполовину з найпильнішими роботами! А ще в цих днях, — ви ж знаєте, — в цих днях у нашому таборі надзвичайна сесія Вільної Академії Наук і я маю прочитати доповідь... Я ночей не досипляю, я дорожу кожною хвилиною! А тут ще з тим обідом... Ну, сьогодні я трохи припізнівся, бо коли прийшов на кухню, хвостище вже стояв у півкілометра. Та я ніколи й ні за що в світі не відважився б іти поза чергою чи хитромудро де-небудь приліпитися... Хай Бог милує, воно мені і не лицює! Я лише запримітив, що близько віконця стоїть наш поет Метафоренко, і хотів при цій нагоді повідомити його, що в нас сьогодні, в 8-й увечері засідання секції. А люди, що стояли поруч, либонь підозрівали, що я пробую втиснутися в чергу... Бо не встиг я ще ворухнутись, як уже чую за спиною: куди? куди?... Пане, не пхайтеся наперед! Гей, не пускайте туди того старого діда, тримайте його за драґон!.. Я роз'ясню, що зовсім не маю наміру втискатися в чергу, хочу лише повідомити пана Метафоренка, що в нас засідання секції. Та тут як підійметься гамір, колотнеча, а якийсь загонистий чолов'яга, чи не буде він з нашого десятого б'юку, просто вийшов з себе, чи що: як вхопить мене ззаду за сукманину, як не шарпне, — я втратив рівновагу, впав на якусь

панночку, що несла обід, обід цій панночці розхлюпався, попарив їй коліна, мені захляпав штани, панночка мене лає, публіка регоче, одне слово — вийшла така дика сцена, що я відрікся обіду та втік надвір. А тепер стою оце та й думаю: йти мені ще раз по той обід чи вже таки сьогодні не обідати?..

— Ви, пане професоре, — кажу йому, — йдіть додому та пишіть свою доповідь, а обідець я вам сьогодні сам принесу. Та ще вам таке раджу: вдарте апель до своїх високопатріотичних співмешканців, щоб замість ставити вам пам'ятник — постояли за вас трохи в черзі і бодай раз на день принесли вам їсти!

Месниця за народню кривду

Перед обличчям невблаганної Таборової Теміди, чи то пак на воканді Адміністративно-Карного відділу, опинилася вчора справа пані Насті Круглобокої (з дому Полудрабок), що замешкала в бараці число 15, кімната 24, є замужня, хоч і тимчасово воєнна вдовиця, 25 років, не працююча, бо нема дурних робити, коли даром їсти дають.

Акт обвинувачення закидав їй постійне, злобне і зумисне засмічування бараку та важке пошкодження каналізаційної системи в місцях загального користування на 1-му поверсі 15-го бльоку.

Перший забрав слово бльоковий 15-го бараку, пан Консервович, що в зв'язку з своїм визначним становищем у таборовій гієрархії виступив на суді в ролі прокурора:

— Чиста розпука з цією жінкою! — ремствував пан Консервович. — Є в бараці і кошики на відпадки, є скриня на сміття, так ні! — вона вам навмисне кидає всяку нечисть крізь вікно та засмічує подвір'я! Підметуть сходи чи коридор, а велебна пані Круглобока мітлою — мах! мах! — і все сміття з кімнати повиганяє туди, де щойно заметено. Приберуть вмивальню, а велебна пані Круглобока — бух! — в одне коритце недоїджену горохов'янку, в друге — вчорашній капустаник, долівку захляпає помиями, і через п'ять хвилин так основно захарастить вмивальню, що й приступити туди годі!

— Ну, а ви, пані Круглобока, що на це все скажете? — питає обвинувачену начальник відділу, пан меценас Закарлючка.

— Сказати-то я можу багато! — відповіла обвинувачена, нітрохи не збентежена та не збита з пантелику. — Того, що мені ось тут, під серцем накіпіло, я і за тиждень не переповіла б, а ви не переслухали б! Вас, пане меценас, та й хоч би і вас, пане бльоковий, на роботу до Німеччини не тягли, і ви в бавора чотирнадцять корів денно на доїли, тому німаки не сидять вам так глибоко в печінках, як мені! Ви — як собі хочете, але я своєї кривди ніколи їм не дарую та буду мститися за неї, де опаду і як зможу! Пане бльоковий! Ви на мене наскаржили, що я навмисне засмічую наш барак... Що правда, то не гріх, смітити, то я смічу, і далі буду смітити, та ви не полінуйтесь і спитайте мене вперед, навіщо і чому я так смічу?

— Ну, коли вже ваша ласка, то скажіть, навіщо і чому ви так смітите? — ввічливо просить обвинувачену пан меценас Закарлючка.

— Пане меценас, та й хоч би й ви, пане бльоковий, будьте певні одного: якби то наші люди, українці, робили порядки в бараці, я ніколи в світі не чинила б їм такої пакости. Але ж кожний знає, що в нас, в 15-му, миють, замітають та припрятують наймлені до того німці. То їм, гаспидам окаянням, я завдаю такого бобу! Замели чи помили раз — мийте вдруге, втретє і вдесьте, засмакуйте, по чому локоть кваші; ви то так любили ганяти людей до роботи, завжди — "льос" та й "льос", робіть тепер самі, хай вам шкура на долонях потріскає! Адже якась кара від Бога та людей, адже якась помста мусить впасти на вашу голову!

Пан меценас Закарлючка поправив на носі окуляри в роговій оправі та встромив вищезгаданий ніс поміж папери.

— Гм!.. Ну, гаразд... А розкажіть ще нам, як то ви помстилися на водопровідній рурі на першому поверсі?

— Проше пана меценаса, то було так: прийшов до нас якось-то мій наречений, пан Михась Дудка з 8-го бараку, що відсидів три роки в Бухенвальді, та й став розповідати, як там воно було... Як той нещасний народ мордували, собаками цькували та в кренаторіях живцем палили... Боже Ти мій! Як я всього того наслухалась, то така лють на тих німаків мене взяла, що якби котрий з них був попав мені тоді під руки, я очі йому видряпала б, глотку перегризла б!! Та потім міркую собі: ні, стривайте! Я помщуся інакше за народну кривду! Ввечері, як посутеніло, я збігла на подвір'я з конівчиною, набрала піску, шутровиння, замкнулася на ключ там, де цісар пішки ходить, та й усю руру аж до дна піском загатила... То ж то потім німаки біля неї намозолились! То ж то впрівали, то ж то ферфлюхтували, трохи не показалися! Троє їх всеньку ніч не спали, а все дротами шпиртали та копирсались, поки тую установу не привели до ладу. Я

А мені тоді — а-а-а... — як би хто попід серцем маслом помастив, така була з цього задоволена!

— Так-то так, — сумовито зітхнув пан Консервович. — Ви-то, може, були і вдоволені, не перечу, та мені тоді не з медом було, як лопнула рура, а вода затопила половину бараку. Та й ще, в додатку, за направу пошкодження довелось мені з власної кишені 50 марок заплатити...

— Гей, люди, але ж якась помста мусить впасти на тих німаків! — непохитно заступала свої погляди пані Настя Круглобока.

— Але при чому тут моя рура?! — втратив нарешті терпець і пан Консервович. — Та й дякую вам в імені всього табору за тую рекляму, яку ви нам зробили: тепер німці ходять по місті та скрізь розбубнюють, що в нашому таборі свинять на кожному кроці! Отак через одну паршиву вівцю...

— Хто паршива вівця? — запірилась пані Круглобока. — Я паршива вівця? Ви бачили в мене пархи?..

...Край оцій дискусії, що сходила звільна на зовсім неакадемічні стежки, поклав кінець кінцем пан меценас Закарлючка, що з титулу свого уряду мав тут, як би не було, кінцеве та вирішальне слово. Він повчив обвинувачену, що вона ніким не покликана

карати німців за воєнні злочини та всякі насильства, бо від того був Міжнародний Трибунал у Нюрнберзі. Натомість за порушення 15 параграфу таборового правилника про зберігання чистоти та внутрішнього порядку обвинувачена покарана гривною в сумі 50 марок.

Засуджена зголосила апеляцію і заповіла, що як її діло не буде зверху, то вона готова рекурсувати аж до самої пані Рузвельт, бо гадає, що жінка за жінку все ж таки заступиться.

Найновіше чудо техніки

Ще поки проголошено присуд у справі таборянина Анатолія Костенка, обвинувачений підвівся з крісла і спитав здавленим голосом:

— Можу сказати моє останнє слово?

Начальник Адміністративно-Карного Відділу, пан меценас Закарлючка, подивився з-поза окулярів у роговій оправі з чималим співчуттям та спожалінням на скоцюрблену постать підсудного, на його розпанаханий лоб, попідбивані очі, запухлий ніс, на руку, що бездушно звисала на білій пов'язці, подивився та й згідливо хитнув головою:

— Говоріть, говоріть.

— Світлий Суде! — промовив обвинувачений. — Мені зовсім не важно, яку кару ви на мене сьогодні наложите: чи мене виправдаєте, чи скажете повісити на найвищій альпійській сосні — мені однаково! Та й у ніякому випадку я не матиму жалю ні до вас, пане меценасе, ні до пана голови табору, та хоч би й до приявного тут на залі пана команданта поліції. Зате ж ношу в своєму серці глибокий жаль до новочасної науки і техніки! Що тут довго воловодитись: я вже не вірю, мої панове, в жаден поступ і найновіші здобутки людського духа! Ввесь отой шум та гармидер про століття атомової енергії, літаючі ракети, рейдар і зв'язки з Місяцем, — це все, вибачайте за двозначник, і не скажу, що воно таке... дурноляпство, бридня, та й годі!

Насправді воно було так: прийшов на нашу залю мій щирий друг, Володя Шостакович, та й каже: — Толя, купи мотор!.. — А йди ти к... звідки прийшов! — відпекуюсь. — На біса він мені здався, твій мотор? Все одно їздити на ньому не потраплю, бо й зроду-віку на такому чортополосі не сидів... — А він, той самий Володя, ну, таки просто благає: — Купи, Толя, побратиме дорогий та рідний! Першоклясна, каже, машина. Найновіше чудо техніки! Сядеш — так і сама тебе везе, аж іскри креше! Амфібіяльна, каже, штука: як добре попреш, то й до Америки по воді заїдеш. Невидальщина та й небувальщина!

— Гм!.. — міркую. — Хир його знає... Може, воно таки справді — чудо техніки?.. Ану, якби так поспробувати!.. А був я тоді саме при копійчині: трохи "бруху" пустив між запроторений народ та й декількох п'ятьорочок позбувся. Ну, кажу, Володя, давай! Робімо ґешефт!.. Торгувались, торгувались, Володя правив тисяч так чи і не з вісім, я давав чотири, і взагалі, вийшло таке заплутане діло, що й досі не знаю: купив я той мотор чи, бува, таки і не купив... Найголовніше те, що могорич зараз запили, як і

годиться, скитальську душу розвеселили та емігрантську журбу-горе розігнали... А тоді я й кажу: — Ну, Володя, давай це найновіше чудо техніки! Побачимо, що воно за штука! Їхати бо то я, нікуди правди діти, зроду-віку на такій кобилі не їздив, та раз сказано — століття атомової енергії, літаючі ракети, рейдар і міжпланетна комунікація, — так наше діло горою! Є ж, кажуть, літаки, що самотужки літають, без хлопа, ану ж, трясця його матері, людський інтелект так уже високо двигнувся, що й таким мотором кермувати не треба, ні гальмувати його, ні додавати газу, ану ж він тебе саморуч просто на бльок завезе, ще й по східцях на перший поверх витаскає? Раз сказано — чудо, так чудо!

Гей — ррррр! підсадили мене хлопці, спасибі їм, на сидельце, Володя пустив мотор, я перехрестився, — тррррр!.. Господи, Твоя сила, як дремне анатемська техніка, хай вона провалиться, як рване — просто таки ракета, чи що!.. Аж повітря в ухах лящить! Тут був біля 5-го бльоку, глянь! — а вже й коло третього опинився, вже й кухню минув, вже й на поліцію завертає! Бачу — добре, сатана, їде, простісінько на мій бльок орієнтацію взяв, хоч і ніхто ним, по суті речі, не кермує. Правда, біля кухонного бараку якесь беззахисне собачення під колесо попало і на крихіткому здоров'ї либонь чи не постраждало, а так, взагалі, обійшлося без пригод. Аж біля поліції все діло пішло шкереберть і настало повне розчарування! Тут саме замість круто повернути праворуч, моє чудо техніки просто у в'їзну браму як бахне! — так і поминай, як звали... Що сталося опісля, бийте мене, різте, — далєбі не пригадую...

Тут зараз забрав слово командант таборової поліції, пан сотник Викрикайло, що виступив на суді в характері головного свідка обвинувачення:

— Пане, — каже, — я вам можу пригадати, що сталося опісля, коли ви вже в такому молодому віці хворієте на ступневий параліч мізкових клітин. У першій мірі ще раз підкреслюю та зазначую, що ви герцювали на мотоциклі в стані комплектної нетверезости і, замість тримати руки на кермі, ви тримали їх у кишенях, та ще собі й посвистували. А по-друге — ваш несамовитий рейд не збувся на тому, що ви роздушили Богу духа винну собачку, фокстерієрка, з чорною латкою на хвості, власність пана бльокового Консервовича! Крім того, ви ще вивернули догори дном скриню з сміттям число 2, налякали на смерть паню добродійку Язичинську, особу хвору на серце, і поломили на городі всі квіти, що їх наше українське жіноцтво щось з півтора місяця плекало та підливало. Ціле щастя в тому, що в'їзна брама в таборі була тоді закрыта, а то хтозна, куди ви ще на тім моторі заїхали б та скільки біди-лиха накоїли б. Самозрозуміло, стукнувшись у повному розгоні об в'їзну браму, ви так себе влаштували, що мої хлопці ледве вас позбирали і в простиралі занесли в таборову лікарню. А ваше "чудо техніки", своїм порядком, пошкаматало на гамуз...

— І добре йому так, коли воно таке чудо! — гарячкувався обвинувачений. — Думав — справді найновіший винахід, крик епохи, а воно ось що... Замість на перший бльок — дідько його в браму втелюшив... Трудно, не винен я в тому, світлий Суде, що новітня техніка ще й досі стоїть на такому низькому ступені...

Дивним дивом, Суд був зовсім протилежного погляду і всю вину приписав саме

обвинуваченому, а не новітній техніці. І так за переступлення § 6-го, ст. 3-я, таборного правильника про внутрішній порядок та публічну безпеку підсудного Анатолія Костенка покарали 3-тижневим арештом з припиненням виконання карі до тієї пори, коли він вилікується з дошкульних ран, одержаних у катастрофі.

Ясновельможний пан швець

За горами та ріками, за мурами та за дротами стояв собі табір. А в таборі оцьому, дарма що замешкувала його щось понад тисячка переселенців, був усього-на-всього лише один швець! Ой, брешу, не так: був ще один шевських діл майстер, та, заслужившись немало в ділянці торгівлі коров'ячим м'ясивом, талановитий цей чолов'яга досягнув небавком титул магістра ветеринарії і таким чином геть відчихолився від чесного шкуродерського цеху. Та й був ще один недокінчений шевський термінатор, але той зразу обняв пост підначальника в харчовому магазині. Так що дійсний і безпосередній зв'язок з проблематикою дратви й копит затримав лише цей єдиний ремісник, що про нього ми згадали на вступі.

Ну і парсуна ж то була, цей наш ясновельможний пан швець! Куди там до нього рівнятись голові Таборової Управи, чи навіть і самому командантові Пожежної Сторожі, хоч який він нам завзятий та вусатий козарлюга вдався!

Та що й казати: я не знаю, чи де-небудь, коли-небудь і в якому-небудь уряді товпилась така велика черга народу, як перед нашою шевською майстернею. А скільки то мольби, скільки просьби треба було, щоб у майстерні з великої ласки підбили вам підметки, чи приліпили дурну прищіпку! А що вже до винагороди та всяких даяній, приношень і тому подібних ребухів — то й шкода говорити!.. Ще зразу світла шевська канцелярія вдовольалась грішми й американськими цигарками, та лише з верблюдом на образку. Потім валюта раптом переіначилась, і в вас за роботу правили або свіженьке масло, або чоколяду. Та згодом нашому майстрові проїлись масло й чоколяда, і йому забаглося дактилів та мігдалів. А коли сприкрились дактилі та мігдали, він став вигадувати такі невидані витребеньки та забагав чогось такого, що його, може, і на світі немає. А нещасний, запроторений народ носив та й носив, пхав та й пхав, з-під землі добував, а затикав біді горло, бо мусів, бо хоч і кожний з нас прийшов босий на світ, то це ще доказ, що всі ми мусимо босоніж по світі ходити.

В тому самому бараці, де була шевська майстерня, жив також пан Аполлон Рибка з сім'єю. Та не в тому справа, що він там жив, та й що мав таке прекрасне клясичне ім'я, та й що був колись доцентом краківського університету і понаписував скирту вчених книжок, перекладених, до речі, на чотири заграничні мови. Справа, бачите, ось у чому: якби колись, ненароком, вибухла наша держава, а в цій державі я мав посаду достойника, що розділює ордери та хрести за хоробрість, то першої кляси хрест за геройські подвиги я присилив би на груди доктора Аполлона Рибки! За віщо?.. За те, що він відважився і дав себе насильно евакуювати, обвантажений сімейкою в числі десятеро осіб, при чому тая десята особа подорожувала "зайцем" у матірньому лоні аж

до Штрасгофу, і щойно там явно-славно прилучилася до транспорту. Ну, що ви на це скажете? Гм?.. Така собі на нинішній скрутний час "невеличка сімейка" з десяти осіб, — в тому лише шестеро юнаків, шість розбийголов, шість непосидючих вітрогонів, що то кожний — коли не альпініст, то пластун, як не пластун, то копун, або якийсь інший фізкультурник!.. Попробуйте ви їх приодіти та взути! Чи ж то не сизифовий труд, чи ж то не безприкладне геройство — взяти на свої плечі такий непосильний понадлюдський тягар? Ще там з одежиною було пів біди-лиха, тим сушила свою голову пані добродійка, та вже просто в могилу заганяла доктора Рибку вічна турбота: що його придумати й як поштудерувати, щоб сімейка не лазила боса. Ота настирлива турбота приневолила кінець кінцем доктора Рибку кинути посаду в таборовій гімназії, бо нікому було щоднини сидіти сиднем у шевця та вговорювати його, та принукувати і наполягати, щоб латав сімейні шкраби і шкрабенята.

Ну, а що вже вишасталась вся сім'я на цього майстра, то й нічого казати: діти, бувало, вдома ледве чи коли-небудь скоштували, який смак у чоколяді чи в родзинках, — все мандрувало до шевця. А вслід за їстівними продуктами помандрували з хати інші статки: льорнетка, шлюбні обручки, килим, "В'їзд Богдана Хмельницького до Києва" в золочених рамах і радіоприймач.

Аж настало таке люте врем'я, що й нести вже не було що і платити нічим, а подрантаного ходячця назбиралося, хоч гать гати. Прийшов тоді доктор Рибка до ясновельможного пана майстра та й каже:

— Пане майстер, — каже, — така і така річ: роботи для вас, як бачите, маю без кінця і міри, та тільки сам уже не знаю, чим вас за неї гонорувати. Може, зробимо так: потрудіться, будь ласка, до нас до хати, пооглядайте собі все те, що там ще залишилось, і що припаде вам до вподоби — те й беріть.

— О'кей! — великодушно згодився пан майстер. — Може бути і так, я свій чоловік, зі мною, як з дитиною.

Заходять у хату, доктор Рибка порозмикав навстіж всі шафи і куфри, які вже віддавна світили голим дном, пан майстер досвідченим оком бистро зорить та мишкує сюди-туди... і неохотно крутить носом. Справді: сама мізерія!.. Шо тут брати?.. Раптом очі в нього заблисли: помітив новенький фотографічний апарат!

— Пане докторе! — каже він тоді. — Ви знаєте, що я вам ніколи в нічому не відмовив і завжди старався йти на руку... Дайте мені оцю штуку, оцей ніби апаратик, а я сумлінно обіцяю вам, що буду облатувати вашу багатолюдну сімейку так довго, доки УНРРА не перетранспортує її до Парагваю чи до Патагонії, де, очевидно, взуття — річ зовсім безпотрібна.

— Добре, — відповів пан Рибка, — йшли ви мені на руку, піду і я вам та відступлю вам цю штуку, але в заміну за три пари копит, жменю кілків, кільце дратви та й клопоть шкіри на латки. Згодні ви, пане добродію, на таке діло пристати?

— Авжеж, що згодний! — аж підскочив на радощах пан майстер. — Та пане докторе, та за такий апаратик я вам відступлю не то що три пари копит і жменю кілків — за нього я вам віддам цілу майстерню, з усім крамом та з усіма причандалами, з

шильдом і патентом! Бо то і, правду кажучи, оце паршиве ремесло мені геть осточортіло, і я віддавна вже хотів на нього наплювати! Доволі страждань, ганьби і поневірки!.. Саме недавно я справив собі ДКВ на 250 коней, а як лише небо проясниться — беру свою наречену, саджаю її в причіпку і вїо! на прогульку по всій американській зоні, по всіх українських таборах! А не доставало ще мені до повного виряду фотографічного апарату. Бо то, знаєте, як чоловік їде на прогульку вдвійку з нареченою, то по дорозі трапляються всілякі красні краєвиди, що їх варто відбити... Пане докторе, знаєте що?.. Так, щоб мені, ні вам не було кривди, додайте мені до цього інтересу ще оце автоматичне перо, що стирчить вам у нагрудній кишені!

— Гм!.. А навіщо ж вам, пане добродію, ще й в додатку автоматичне перо?

— Бо то, пане докторе, є така річ: як чоловік їде на прогульку вдвійку з нареченою, то по дорозі йому частенько виводиться перебувати на лоні природи. А коли ви є на лоні, то вам припливає до голови всяка манколія, всілякі думки та фантазії лізуть на мозок... Ану ж, може, і мені вдарить до голови така фантазія, а тоді — схоче чоловік яку статтю чи репортаж з дороги вжарити до газетки, а не буде чим! А то, іноді, з доброго дива, може мені прийти справжнє натхніння, так тоді як розмахнуся, то й політичну програму для якої нової партії вкреншу!.. Ну, що, згода, пане докторе?

— Згода, пане майстре!

Вдарили по руках, — і так припечатали цей пропам'ятний товарообман, що в його логічних наслідках колишній доцент став шевцем, а колишній швець — озброєний в автоматичне перо, фотоапарат, ДКВ і наречену, — поїхав об'їздом по американській зоні збирати вражіння на лоні природи і шкварити репортажі до газеток.

...Гей, не раз, і не двічі відтак, згодом, благословив доктор Рибка тую спасенну хвилину, коли то добрі духи натхнули його думкою кинути посаду в гімназії, щоб мати змогу щоденно сидіти на карку шевцеві. Бо саме дякуючи отому поневільному пересиджуванню в шевській майстерні, наш пан доцент отак мимоходом присвоїв собі та збагнув найважливіші секрети шевського мистецтва! І коли йому прийшлося у спадщині по ясновельможному шевцеві обняти й пустити на повний хід згадану майстерню, то сяке-таке поняття про шкуродерське ремесло він таки вже мав.

Зразу наш пан доцент пооблатував та пообував свою незліченну сімейку, опісля зробив вигоду декому з найближчих сусідів, а відтак... а відтак наступила найбільш вагітна своїм змістом і найпереломовіша хвилина в житті доктора Рибки: він склеїв та змайстрував власними руками, власним умінням і власним хистом першу пару черевиків!..

Нічого й казати: тая первонароджена д-ром Рибкою пара взуття аж ніяк не могла рівнятися фасоном та вибагливістю з люксовими виробами Баті, зате ж робота вийшла тривала, фундаментальна і була що на ногу взяти!

День народин першої пари черевиків проголошено в сім'ї доктора Рибки родинним святом. З тієї нагоди пані добродійка влаштувала маленький балюнок, на якому в урочистий спосіб христили й підливали тую першу пару, а пан доктор Рибка приймав від сусідів та знайомих побажання і гратуляції.

— Сьогоднішній день, — мовив доктор Рибка, — це найрадісніший день мого життя. Ще ніколи в житті я не почував себе так щасливим і повним внутрішнього задоволення: ні тоді, коли одружився, чи нострифікувався, чи по важких перипетіях добув доцентуру, ні тоді, коли мою "Неорганічну хемію" передрукували на чотири заграничні мови, та й навіть не тоді, як мене іменували членом-кореспондентом Празької Академії Наук! Аж сьогодні вранці, мої панство, коли й забив останній кілок у мою першу пару черевиків, коли востаннє переїхався шпіляром по підшвах та відставив готову роботу на полицю, щойно в цей мент, мої панство, я відчув та зрозумів, що я — повновартісна людина, корисна та позиточна для власної сім'ї, для всього суспільства, для всієї Української Нації.

І з того часу шевська майстерня доктора Рибки працює безперебійно і повною парою. Поперед усього пан доктор постарався про те, щоб збільшити фахову обслугу. І так, найстаршого сина, який нещодавно склав з відзначенням матуру, пан доктор вишколив на молодшого челядника, вважаючи зовсім справедливо, що цей многонадійний молодець, з новонабутим у гімназії знанням, немовби створений на те, щоб кілкувати підшви. Так само притягував до співпраці середущу донечку, яка має за собою два роки музичної школи і вже настільки опанувала контрапункт, що може сміло натягати дратву.

Одне, що декого з клієнтів трохи бентежить та вводить в зніяковіння, — це вивіска, що прибита на дверях. А вивіска ота справді доволі оригінальна: нагорі напис: "Шевська Майстерня", а з-під споду візитна картонка: "Др. Аполлон Рибка, доцент Краківського Університету".

В зоологічному саду

Великий фестин в зоологічному саду стояв у повному розгарі, проте чотирогона, хвостата, рогата, крилата і дзьобата публіка все ще напливала без кінця. Звичайно, найбільша метушня була біля каси, де продавали квитки аж чотири Гуски. Хоч ладу й порядку строго берегла порядкова поліція, зложена з енергійних Собак, все ж таки деякі пронози, наприклад, Свині, таки пролізли на площу без квитків, або, як-то кажуть, на шварц.

В буфеті — справжня облога! Огрядні добродійки — Верблюдики і Жирафи, що продавали холодні й гарячі напитки, просто не встигали обслуговувати напиряючих звідусіль, спрагнених і зголоднілих гостей. Та вже найбільше завізно й глітно було там, де за прилавком стояли молоденькі та привабливі Телиці, Ослиці і непосидючі Кози. Само собою, що тут не так заманювали публіку смачні закуски, як краса і молодість буфетниць. В затишному холодку, при столиках, сиділи поважніші віком громадяни, як Воли, Осли, Крокодили, Носороги та Гіпопотами. Вони покурювали грубезні цигари та попивали пиво, яке так само, як і всюди, своїм смаком зовсім скидалося на воду. Не обійшлося теж без авантур і мордобиття: ті ж самі Свині, що пропхалися на площу без квитків, успіли вже понадміру хильнути "бензинівки" і по-п'яному зчинили бучу.

Приключку зліквідувала поліційна стежа, що з'явилась на місці випадку під проводом самого вахмайстра, грізного й вусатого Мопса; галабурдників узяли за шиворіть і викутали з площі.

Справжньою прикрасою фестину була духова оркестра, зложена з тридцяти Слонів. Вони так завзято дули в труби, аж листя з дерев облітало. Танцювала переважно сама молодь: Малп'юки з Малпами, надуті Гусаки з Гусками, напиндючені Індики з Індичками. Танцювальні пари любувались в побільшій часті в модерних і штудерних танках, в усяких там фокстротах-свінг'ах. З жалем треба ствердити, що молодь вже потрохи забуває традиційні, стародавні танки. Лише вряди-годи дехто зі старшого громадянства пригадає молодим, що такі танки були колись на світі. Так і тепер один підстаркуватий вже Медвідь, що вважав себе потрохи театральним артистом, бо виступав колись в цирку "Кроне", попросив оркестрантів, щоб заграли для нього сольо — гопака. Гопак випав на славу, хоч і під час присядів літній танцюрист спіткнувся та бебехнув на публіку, трохи при цьому не розмісивши пані їжачихи. Це дало відтак притоку панові їжакові, зроду гострокільчастому на язик, кепкувати з Медведя, що той перед своїм виступом чи не задовго засидівся в буфеті...

А скільки то на фестивалі всяких-превсяких розваг, несподіванок!.. Тут, наприклад, пан професор Вовк, відомий га весь світ знавець астрономії, поставив люнету й показує цікавій публіці горбки на Венері. Тамечки пан Лис, звичайно, комбінатор, зорганізував на боці, здалека від зорких очей поліції, гру в "пара-не-пара".

Та вже неправдоподібний натовп зібрався біля клітки, в якій показують живу людину! Зрозуміло, що близько до клітки підступають лише щовідважніші. Більшість публіки має оправданий страх і стоїть осторонь, хоч і пан Орангутанг, власник нього поплатного підприємства, запевняє всіх, що боятись нічого. Людина, каже він, лише тоді небезпечна і може заподіяти багато лиха, коли в її руках опиняться всякі шкідливі цяцьки та іграшки, наприклад — атомові бомба. А так, голіруч, людина зовсім слабосила, її розтопчеш, гей муху. А втім, людська істота, що сиділа в клітці, була, мабуть, жіночої породи, бо раз у раз зиркала в дзеркало та стригла очима до пана Орангутанга і взагалі виконувала безліч комічних жестів, що розвеселявали публіку до сліз.

Що не кажіть, а теорія про походження малпи від людини таки має деякі підстави правдоподібності.

— Увага! Увага! Говорить радіо!

Очі, вуха, роги, рила і пащеки всієї публіки повертаються до гучномовця. Головний спікер радія, пан Пугач, просить шановне громадянство зібратись на стадіон, де незабаром відбудуться спортивні ігрища, а відомий легкоатлет Цап-Цапенко поспробує здобути мистецтво області у скоку надовжніх.

Оркестра перестає грати, танцювальна площа, буфет і в місця розваги вмиють порожніють, а публіка, ревучи, мекаючи, гавкаючи й кудкудакаючи, котиться повинню на стадіон. Тут, на "зелених трибунах", уже заздалегідь розсілось різнорodne та голосне птаство, а вже найбільше Горобців, Шпаків, Костогризів і Посмітюхів.

На майдані велика метушня: скрізь увихаються газетні кореспонденти — Качки і Сороки, фото— й кінорепортери Коти, задравши хвости, скачуть, гей опарені, з кілка на кілок, з гілки на гілку і фотографують та накручують все, що попаде їм на плівку. На почесній трибуні з повагою засіла колегія суддів з обласного звіринця, під проводом Боа-Констріктора, заслуженого майстра спорту та бувшого мистця в ломанні костей.

— Змагуни, на старт! — залунало в радіо.

Публіка трохи втихомирилась — почалась Олімпіяда. Перший скочив Дикий Віслук, але рекорду не побив. Відтак стартував один чужосторонній змагун з англійської зони — напів Пес, а напів Баран, але теж без успіху. Нарешті заграли труби, загриміли бубни — і на старт виступив славний мистець та першун Цап-Цапенко!

Публіка так і ахнула! Очі всіх красунь, льорнетки всього жіноцтва, фото— й кіноапарати всіх репортерів скерувались на того расового й чистокровного спортсмена. Він стояв у повній своїй мужеській красі, немовби вилитий з шляхетного металу, він купався в золотих проміннях сонця, він чарівно розкрячив стрункі чотири ноги і гордо помахував задертим угору хвостом.

Головний суддя дав знак, побічний махнув хоруговою, — і публіка затаїла дух у грудях!.. Батечки ви мої! Що то значить, коли скаче справжній мистець! Аж серце вам росте! Як граціозно він тримає голову, а як хвіст, а як ратиці! Він летить в повітрі, наче риба! Направду незабутня картина.

Скочив наш мистець раз — не повезло. Скочив удруге — ледь-ледь хибло, може на волосинку. Та розігнався, скочив утретє — Слава! Слава! — залунало в гучномовцеві. Обласний рекорд побитий!.. Сам головний суддя, пан Боа-Констріктор, не втерпівши, скочив з трибуни й особисто простягнувся, як довгий, на стадіоні, щоб перевірити, чи це відповідає дійсності.

І справді: обласний рекорд скоку надовжінь побито на один і три чверті мишачого хвоста! Радість, що запанувала тепер серед публіки, важко описати. Так само годі передати словами той несамовитий рев, що піднявся на стадіоні. Тридцять Слонів підняли вгору труби і заграли тріумфальну фанфару. Прекрасні Телиці, Ослиці і Кози облягли звідусіль гордого переможця, а найкраща з них подала йому чудову китицю квітів, яку наш переможець чи то від зворушення, чи то, бува, проголоднівши, зараз таки зі смаком схрупав. Фотографи знімали його з усіх боків, спереду і ззаду, кіноапарат тріщав безуговку. Мистець області був примушений мекнути кілька слів до мікрофону, а також зволив дати коротке інтерв'ю представникові газети "Голос Рогатої Худоби".

— Я дуже радий, — сказав наш переможець, — що мені вдалося так далеко скочити. Якби мені було не вдалося так скочити, то я не був би такий радий. Якби я був ліпше потиснувся, то скочив би ще далше. Та нічого! Іншим разом потиснуся ліпше й скочу далше — на славу рідного спорту.

Ці знаменні слова були відтак передруковані всією тваринною пресою.

Ввечері тієї ж самої днини відбулося в одному першорядному хліві врочисте

прийняття в честь нового мистця. Зібралася сама товариська еліта, тому їсти й пити було хоч розпережися. Відмукано, відрохкано, відгавкано та відквакано багато тостів і промов. Мистцеві признали в нагороду півтори копи капусти, а крім цього, відзначено його орденом Великої Дині. Звичайно, прекрасні Телиці, Ослиці і Кози всі як одна закохані в нього до загибуні, не відступали ні на крок від гордого переможця. Вони завісили йому на шию пишній вінець, сплетений з моркви та петрушки, мовляв, щоб було не лише гарно, а й пожиточно.

Аж пізно вночі вдалося нашому мистцеві висунутись на свіже повітря. Саме тоді з-за кукурудзяного бору викотився повновидний місяць і на дворі стало ясно, як у білу днину. Цап-Цапенко зупинився на березі обширної калабані і, скубаючи з вінка солодку морквицю, з чималим задоволенням приглядався своїй відбитці в дзеркалі води.

— Таки справді дуже мені до лиця з тим вінком на шиї, — подумав гордий переможець. — Подобаю тепер щонайменше на якого античного героя. Варто буде себе завтра оглянути в газетах.

Та тут йому за спиною, в кукурудзі, щось заворушилось, зашаруділо... Наш герой раптом стерп, і душа йому полізла в ратиці. Не тямлячи сам себе, він солідно поперся й одним мистецьким скоком пересадив калабаню... Ба, коли б то пересадив!..

А то, власне, на сміх і глум, замість скочити на другий берег — наш мистець шубовснув усіма чотирма ногами просто в баюру...

І в тую ж мить, як він, мокрий і захаращений, карабкався з води, щось нікчемне, незугарне стрибнуло з того берега, пересадило калабаню, слизькою грудкою шугнуло понад голову славному рекордсменові та сіло на цьому березі, нахабно витріщивши дурні, булькасті очі...

Була це проста, ординарна жаба... Чи пройшло їй хоч тоді через гадку, що в цій хвилині вона перемогла переможця?..

Принаймні на другий день "Голос Рогатої Худоби" не писав про це ні слова.

Страйк лісової бригади

В канцелярії Президії Таборової Ради повисла могильна тиша. Атмосфера була хвилююча і непевна, як майбутня доля запроторених осіб. По той бік барикади, чи то пак столу, що вгинався під вантажем урядових актів, розтаборилась Президія Таборової Ради: пан голова, пан заступник голови, ну, та й, очевидно, пан секретар. По цей бік — зайняла позиції в боєвому поготівлі група членів Страйкового комітету з Лісорубної бригади. Перед вирішальним ударом противники перехрещувались поглядами, як досвідчені фехтувальники лезами рапір. Звичайно, більше опанування та стриманості проявляли в своїй поведінці огрядні та гладенько виголені батьки народу з Президії Таборової Ради. Зате ж дроворуби з Лісорубної бригади, мужі зарослі, засмажені на сонці, засмальцовані живицею, з раменами гераклів, з жилами, гей посторонки, з кулаками, мов боксерські рукавиці, іноді не були в спроможності загнуждати своїх бойких темпераментів, і тоді вибухали, як бочки, набиті атомовою енергією.

— Ну, так скажіть нам, панове, чого ви собі бажаєте? — відважився нарешті забрати слово пан голова.

— Рихту! Справедливости! — стукнув кулаком об стіл пан Онисько Макогін, провідник делегації і "спірітус мовенс" страйкової кампанії. — Пане голову, а ви мені скажіть: є в нашому таборі справедливість, чи її зовсім немає? Є в нашому таборі демократія, чи її нема?

Члени Президії Таборової Ради заклопотано переглянулися між собою, а пан секретар мимохіть аж зазирнув до паперів, неначе хотів упевнитись, чи не стоїть там що-небудь запротоколоване про існування демократії в межах табору.

— Щодо справедливости, то воно важко сказати, — зніяковіло посміхнувся пан голова. — А відносно демократії, то моя особиста гадка така, що в нас, українців, ніколи її не і бракувало, а вже хіба тепер...

— А я вам кажу, що тепер її нема! — вривав, гей циркуляркою, пан Онисько Макогін. — Пане голову, або знаєте що? Хай буде по-вашому! Ви кажете — є демократія? Гаразд! Так тоді коли вона є і кожний має рівне право, то чому ми не мали б права застрайкувати? Та ж це не жадна таємниця, бо і радіо про це трубить та й газети пишуть, що всюди там, де є демократія, зараз вибухають страйки! Ось в Америці, чуємо, стільки і стільки сотень-тисяч начхало на роботу, в Англії — стільки, в Італії — стільки... А ми ж, українці, хіба від кого, від мачухи? А доки-то нам томитись під ярмом диктатури? А чому то нам не покористуватись демократичними свободами? От і зваживши це все разом до купи, зібралися наші хлопці з Лісорубної бригади на такий мітинг, порадилися, поміркували, поносили все начиння до комірчини в III-ому бльоці, замкнули весь крам на колодку, а самі розійшлися хто куди: хто на сонце обсмалюватись, хто на річку і риболовити, а ми, яко члени комітету, постелили собі за кухонним бльоком коца на мураві та й засіли до фербелиці. Власне, прийшло мені було три "пси", і я готовився зробити "гоп на банк", аж тут, бачу, чвалає трапака присутній ось між нами пан Гриць Чуперчук та й гукає: — Страйколоми! Страйколоми!

Що ж, три "пси" було в мене на руці, це правда, та раз виникло таке загрозливе положення для загальної справи — годі, нема ради!.. Хлопці, — кажу, — я беру банк до кишені, а ви всі бігом за мною! Під третій бльоки!

А там, на подвір'ї, перед третім бльоком — ой-ой-ой!.. Що не твориться!.. Безголов'я, анархія! А там — не страйколоми, а страйколомихи... Назліталось бабства, як гайвороння, з усіх бльоків, з усього табору, і пані, і пів-пані, і панни, і пів-панни, а то й доріст... Виломили, очевидно, двері, повитягали інвентар, і — розбивають страйк! Одні вхопились за пили, інші за сокири, шкільний доріст рубанці на купки складає, а гармидер підняли, аж вуха лопають! Приглядаюся зблизька, а всією отою страйколомною контрреволюцією командує... а хто ж би, як не моя Параска?..

Ну, ми, як відповідний чинник і члени комітету, постановили тую самоволю в зародку здушити.

— Ей, пані — кажемо, — та й ще громадянки! Ми, то, значить, яко Страйковий комітет, наказуємо вам негайно припинити анархію, відложити на бік інвентар і

спокійно розійтися по бараках!

Ой-ой!.. Як ми таке сказали, то так, гей би осине гніздо патином зрушили або гадюче кубло роздражнили! Як заворушиться жіноцтво — верещить, біситься, дуріє! А моя шлюбна жінка, довго не розмишляє та просто з сокирою до мене пре.

— Ледацюги! — кричить. — Лежні, нероби! Страйкувати вам захотілось? Горічеревом вилежуватись? В карти грати? Ви що? Табір хочете заголодиги, неповинних жінок та дітей голодом поморити? А чим же кухня варитиме, коли дров не стане?.. І кому ви, гаспиди окаянні, наперекір робите?.. Та ж самим собі! Ми цікаві знати, що ви нинька на вечерю будете жерти?

Ну, в цьому пункті, нікуди правди діти, трохи нас жіноцтво змітигувало... Бо якось, дивним-дивом, нікому з нас і не прийшло на гадку, що воно й насправді: коли застрайкує наша бригада, то не стане дров на кухні, а не стане дров на кухні, то весь їстівний апарат скаже: "Стоп"!.. Ну, але де це написано, що ми мусимо вічно страйкувати? Страйк страйкові не рівний... В такій, скажім, Америці, робітник як застрайкує, то вже поладу нема, страйкував би вічно, а в нас — демократія ще в пеленках, ми собі отак, по-домашньому: сьогодні застрайкували, а завтра, схочемо, стаємо на роботу. Ну, добре, але ж це наша справа, це — ваша справа, справа команданта табору, а яким правом баби пхають туди свого носа? А вже найгірше заболіло в нас серце, що тут же на очах інвентар псується, пропадає... Бо скажіть самі, пане голово, куди там істоті жіночого ґатунку до лісопильного чи дроворубного ремесла братися? Закрадається тітка з сокирою до поліна, як жид, а з ногами то хіба мусіла б до цебрика влізти, щоб пальців не обрубати... Стільки пожитку з їхньої роботи, що всюденінька насмітили, та пили затупили, та сокири повизублювали.

— Достойні пані! — просимо їх ще раз в інтелігентний спосіб. — Ми знаємо, що фізкультура і спорт теперечки дуже в моді, і що такий спорт, як лісорубний, вельми пожиточний, бо може кожному з нас знадобитись у недалекому майбутньому, байдуже, куди нас повезуть — на схід чи на захід. Та все має свої межі. Погзилися ви тутеньки, погерцювали, помахали сокирами та язиками, — йдіть же тепер з Паном Богом додому. Ми не мішаємось до ваших "кружків", горшків і "садків", не мішайтеся і ви до нашого діла.

Тільки всього ми сказали... Більш нічого!.. Ой-ой, Боже мій! Раптом моя Параска як кине гасло "Бий дармоїдів!" — і на цю команду все жіноцтво як розпорошиться в розстрільну, як прискочить до наколених дров, що стояли в купках, як не візьме нас у перехресний вогонь!.. Пане голово, ви вчений чоловік та й скінчили школи, ви, либонь, мусіли читати ту книжечку, що зветься "Слово про Ігорів похід"... А коли ви її читали, то, певно, пригадуєте собі, як там в одному місці пише, як люта половецька орда засипала наших стрілами, аж їм сонце затьмилося... Отак і нам, сіромахам, затьмилося сонце, отак і над нами почорніло небо, та й не тільки небо, нам і в очах почорніло та й померкло, коли наше жіноцтво гірш тієї орди стало нас бомбардувати рубанцями!.. Зустрівшись віч-на-віч з таким споконвічним бабським "Ф-2", члени нашого комітету розбіглися куди кого ноги понесли. Все ж таки двома комітетчиками мусіла

заопікуватись таборова амбулаторія, а нам, з приявними тут, на залі, паном Чуперчуком та й паном Трохименком, так лише злегка перепало...

— Ба! — вмішався в балачку ще один з членів делегації, пан Гриць Чуперчук, що був родом з Ямного. — Мой, вам то, може, злегка перепало, не перечу, але я, аді, яку красну пам'ятку над самим оком віфасував! Та й ви, любчику, не кривдуйтеся та й не марикуйте, вас хоч ваша рідна жінка обушиною по хребті оперезала!.. А за що мене зовсім чужа особа, пані добродійка Балачинська з 1-го бльоку смерічковим круглеком у чоло свиснула? Звідки мені гака притехція: ні вона мені кума, ні сваха, ні жадне своє... А ще й рахується наша зв'язкова від суспільної опіки... Файна мені опіка — трохи ока на верх не висадила!

— Да-да! — докинув своє слово гіркої правди Юхим Юхимович Трохименко, колишній донбасівський шахтар. — Воно, конешно, трохи нас женщины наколотили, це хвакт, та гірше лихо, що зараз погана слава про нас по таборі пішла. Виходить таке діло, що оце хоч бери і з табору тікай! Куди не повернешся — кругом від тебе стороняться, точно від зачумленого, ще й тебе черню та руїницьким аліментам називають... А моя Фекла — таки прямо мені каже, що я п'ятій колоні за юдин гріш продався!.. Тьфу, тьфу, прости Господи, даже і слухати не приятно.

— Так! Оце у вас, пане голово, називається "демократія"? — зробив кінцевий висновок пан Онисько Макогін. — Панове, це ж диктатура, це терор, якого ще світ не бачив! Панове, і ви так-во спокійно можете дивитись, як розбещене жіноцтво ломить святі демократичні свободи, топче Атлянтійську карту? Панове, ми, люди світа праці, домагаємось безпеки та охорони перед бабським насильством! Ми жадаємо від вас, щоб ви, як найвищий чинник, вжили свого торитету і як стій розігнали кобів по бараках.

Пан голова безрадно здвигнув раменами:

— Так, панове, але ж, кінець кінцем, хтось мусить нарізати та наколоти дров хоч би на завтрішній обід. А раз ви страйкуєте...

— Та ми вже не страйкуємо! — загомоніли в один голос члени комітету і затріпали руками, як би відхрещувались від чорта. А пан Онисько Макогін з нетаєною досадою додавив:

— Не страйкуємо, бо наш народ до демократії не доріс!

— Ну, як так, то це інше діло, — каже пан голова. — Та ви подумайте, мої панове, хто тепер відважиться приступити до нашого жіноцтва, коли воно таке роз'юшене? Післав би туди поліцію, та просто серця не маю висилати безборонних хлопців на певну смерть чи каліцтво. В жіночих руках — сокири, поліна, а в поліцистів тільки й озброєння, що білі перев'язки на руках.

— Може б, так пожежну сторожу змобілізувати? — піддав думку пан секретар.

— Це, між іншим, уже традиційний і загальнопоширений на заході демократичний спосіб розганяти демократичні збіговища при допомозі сикавки. І в Америці воно часто-густо практикують, і в Англії, ба й навіть у нас, у Львові, за панського гніту незрідка практикували.

— Маю! Маю! — великим голосом возопів пан Онисько Макогін, а сам аж прояснів, аж розпромінився. — Маю перша кляса ідею! Пане голова, накажіть вдарити через таборове радіо зондербефель, що в кухонному бараці видають надзвичайний приділ для жінок! Ви побачите: все бабство кине роботу і наглуми побіжить в чергу!

— Точно! — захоплено притакнув Юхим Юхимович, а вслід за ним Гриць Чуперчук ще від себе попросив пана голову, зложивши руки, як до "Отчєнашу":

— Вдарте, паночку, вдарте цєсбефель, хай бабнє розїдєси та й не робить нам сорому...

Поглянув пан голова на пана заступника, а пан заступник на пана секретаря, а пан секретар ще для певности зазирнув до паперів, що лежали на столі, та й каже:

— Ну, добре, цє можна би зробити, але ж ви нам, панове, ще й досі не з'ясували основного: з якої речі ви проголосили, страйк? Бо, хїба, якась причина мусіла бути?..

...Сталося!

Одне необачне питання — і перемир'я взяло в лоб!

Членів комітету немов би щось кольнуло попід печінки: вони як сиділи, так і всі нараз позривалися із стільців, насуплені, набурмошені, їхні щєлєпи грізно зціпились, а з очей посипались недобрі іскри в бік батьків народу з Президії Таборової Ради.

— Ге! Питають, чи була причина? — процїдив крізь зуби пан Онисько Макогін. — Була, панове, була! Ви нам тільки скажіть, будьтє ласкаві: де ділися наші цигарки?!

— Да-да! Де ділися наші цигарки?! — громовим басом заgrimів Юхим Юхимович, а вслід за ним Гриць Чуперчук, як далекий відгомін, добавив:

— Ба!

Лобова атака страйкарів була спрямована в найслабше та найчутливіше місце противника потойбіч барикади! Під тим немилосердним ударом батьки народу не встоялись у боєвій лаві, зробилися отіцькі! Президія Таборової Ради в одну мить перетворилася в таборову безрадність...

— Ой, панове! — простогнав зламаним голосом пан голова. — Ви питаєтє, де ділися ваші цигарки... Таким самим правом я можу вас спитати: де ділися наші цигарки?.. Панове, цє катастрофічне нещастя впало, мов грїм з ясного неба, на нас усіх, на весь табір! Зразу, як знаєтє, всі працюючі отримували по чотири коробки. Опісля прийшов розпорядок — по одній... а ось тепер, уже два тижні, ніхто в таборі не одержав ні одної цигарки... Я сам, мої панове, від учора ні разу димом не затягнувся... Ви розумієтє: я, налоговый курець, що звик був окурювати по 60 цигарок щодня... Мої панове, мені вже дур до голови вдаряє, я не їм, не сплю, я ходжу, мов не свій!..

— А я, думаєтє, що? — важко зітхнув пан заступник голови. — Я ще позавчора мав цигарку в роті! І то як? Зійшлися ми в чвірку з паном командантом табору, з отцєм парохом та з паном предсїдником таборового суду, розпарцєлювали цигарку на четверо, кожний потягнув собі трошки та й так якось задурились, як немовлята "дурачком". Правда, вчора випадково я знайшов біля восьмого бльоку досить товстого "бичка", але зараз мусів поділитися з дружиною... А от уже сьогодні сам не знаю, що зі мною твориться! Розпука! Чиста розпука!

Такого розвитку подій члени страйкового комітету аж ніяк не очікували... Навпаки — вони були певні, що противник, силою своєї урядової поваги та переваги, накинеться на них мокрим рядном, буде пручатися, відбиватися, ламати копії. А тут тобі — маєш... Ти ще не вспів почати штурму на ворожі позиції, ще не вижився у вирі боротьби, ще не насмакувався випарами ворожої крові, а тут тобі ворог уже заткнув на барикаді білий прапор!

Ну, звичайно, миролюбна постава членів президії значно послабила та злагіднила воєнний запал членів страйкового комітету. А що керівник баталії, пан Онисько Макогін, перший запалювався до бою, то він, само собою, також перший зм'як і затрубив до відступу.

— То така річ, прошу пана голови, — сказав він уже зовсім поміркованим тоном. — Ми є народ чорноробочий. МИ задармо калорій не псуємо. Ми працюємо і за свою роботу жадаємо того, що стоїть в табелі. А що нам того не дали, то ми скористали з припадку, що є демократія, взяли та й застрайкували. Та тепер бачимо, що ні управа, ні таборова рада нічого в тому не винні, бо тут діє вища сила... Ну, тоді інша справа. Е, пане голово, знаєте що? Є в нас у таборі всякі партії, та ми, курці, це така партія — понад усі інші. Ми мусимо йти спільним фронтом і триматися купи, бо як самі себе не порятуємо, то ніхто нам не допоможе. Я маю тут трошки бакуну... Моцний він, бо моцний, відомо — сампантре, може, і крихту замоцний, як на ваше делікатне піднебіння, то годі... Не погнівайтесь, панове, та й не погордіть... Прошу вас ґречно — закурітьси!

...Ні, ні, навряд, чи є де-небудь така фарба, такий пензель, таке перо і такий атрамент, що ним вдалося б змалювати й описати оте зворушення, оте потрясення, що його зазнали батьки народу на самий звук слова — закурітьси!

Вони не знали, що їм робити: плакати чи сміятись, танцювати на radoшах чи цілувати й обіймати членів страйкового комітету! Вони рвучко й хвацько, мов бистроногі олені, повискакували один наперед одного з-поза столу з такими одчайдушними, радісними вигуками, якби кожному з них встромлено в кишеню канадійський афідавіт.

— О, будь ласка, будь ласка! — засукував жмені пан голова, і він таки перший присадився до капшучини з бакуном. — Мої панове, ми зовсім не сердимось, нам і не сниться погорджувати вашим почастунком! Ми надзвичайно раді, щиро вдячні!.. Тільки... от, паперців під рукою не маємо!.. Гей, панове, паперу! Давайте паперу! Запалимо люльку миру!

І пан голова президії, а за ним і пан заступник, та й, очевидно, пан секретар у гарячковій покvapливості і нетерплячці стали ритись, гей кроти, в скирті урядових актів... Пану голові попався під руки найновіший розпорядок Таборової Ради, пан заступник поцупив обіжник Центрального Представництва, а пан секретар став крутити трубку з найновішого числа таборової газетки... І так, за п'ять хвилин, уже вся канцелярія потопала в чорному тумані їдкого, отруйного і задушливого чаду, що садив надвір через вікна, як дим з комина крематорії...

* * *

...Аколи вже присмерком наші страйкарі покидали магістратські пороги, тоді Юхим Юхимович Трохименко, немов би собі щось пригадав, бо постукав себе пальцем по лобі та й каже:

— Інтересна штука ота сама, як її звав — димократія... Отак це ми, значить, і виграли страйк за цигарки: не хватало того, що нас баби полінами наколотили, то ще й пани, дай їм Боже здоров'я, скурили нам решту махорки.

— Ех, ти, темна масо! — глумився з нього, а може й із себе самого, пан Онисько Макогін. — 25 років сяло над тобою сонце сталінської конституції, а тобі ще й досі не ясно, що з бабами і з панами наш брат ніколи не дійде до ладу.

— Да-да! — розгублено притакнув Юхим Юхимович, а за ним і Гриць Чуперчук, як далекий відгомін, добавив:

— Ба!

Ходження запроторенця по муках

Переставилась запроторена особа, а її душенька притьопала до раю. Обступили її зразу урядовці Райської Канцелярії та й беруть на допит.

— Ви якої нації? — питають.

— Українець, — каже запроторена душа.

Здумались урядовці Райської Канцелярії! Аж крилами з дива затрепетали, гей трепета листячком зашелестіли...

— Агій! — кажуть. — Що це вам, українцям, приплило до голови, що від якогось часу так масово претеся на той світ? Хіба ж небо створене лише для вас? Та й чого вам так квапитись до неба, коли тепер ваша земна батьківщина перетворилась в "рай"?

А запроторена душа роз'яснює, в чому справа, розтолковує:

— Даруйте, — каже, — хай мене Бог милує, я не з батьківщини сюди попала, а з американської зони... Я, можна сказати, з тих переселенців...

Райські урядовці багатозначно переморгнулись один з одним.

— Ага, то ви така птиця!.. А картонку ДіПі маєте при собі?

— Не маю!.. — виправдується запроторена душа. — Коли я на віки-вічні попрощала мої тлінні останки, тоді ще раз заскочила до УНРРА, щоб мене там запевнили, чи дійсно треба брати ДіПі-карту на той світ, чи не треба. Мені сказали: "Не треба! Там, на тому світі, одержите небесну картку, небесний приділ манни та небесну кількість кальорій".

— Ех, морока нам з вами, новітніми циганами! — обурюються урядовці Райської Канцелярії. — Морока, та й вічна заверниголова, як на небі, так і на небесах!.. Ну, ну, йдіть туди, праворуч, — показують, — в другі двері. До чистилища.

Подалась запроторена душенька в ці другі двері, що праворуч, а там — карточка висить: "Комісія".

— Ей, пани угодники! — гукає душенька. — Тут щось не так! Тут не чистилище, а комісія якась урядує.

— Нічого, не турбуйтеся, — пояснюють райські урядовці. — Колись називалося чистилище, тепер — комісія. Так чи сяк — на одне вийде; в тому ви зараз переконаєтесь на власній шкурі.

Правду казали райські достойники! І на волос не збрехали! Господи Боже мій!.. Як візьмуть тую нещасну душеньку на муки та на тортури! Хоч і була вона, тая нещасна душа, гола-боса і така тонюсенька, прозора, як павутиння, проте угодники з Реєстраційного Відділу детально та сумлінно її рентгенували, мовляв, ану ж хвора на туберкульозу або хоче перепачкувати до неба заграничну валюту, золото, чи діаманти. Потім фотографували тую нещасну душу, міряли, важили та знімали відтиски пальців з її рук та ніг. Та ще й веліли тій нещасній душі виписувати довжелезні анкети, тягали її по всяких урядах і комісіях, переслухували, випитували: чи вона співпрацювала з Люципером або з іншими антидемократичними, пекельними силами, а може, має на спині, на потилиці, під пахвою чи деінде яку малину, бородавку чи який інший підозрілий знак, а може, її брат, сват, кум або свекрушиного дядька небіж були записані до якоїсь чортівської партії? Одне слово — так тую бідолашну душу змордували, що якби вона з самої своєї природи не була безсмертна, то зовсім певно після такої реєстрації ще раз віддала б Богові духа.

Змордовану, знівечену й ледь-ледь теплу душу привели назад до Райської Канцелярії.

— Так, душечко божа, — каже сідобородий святець, начальник тієї Канцелярії. — Ми ствердили понад усякий сумнів, що ви не є партієць, ні воєнний злочинець, ні кольлабораціоніст, і в основному вам прислуговує право тимчасово поселитися в небі, в окремому таборі для ДіПі-небіжчиків. Є лише в тому всьому одна заковика: в наших картотеках ви поки що далі фігуруєте як жива людина! Не знаємо, хто вас властиво зробив небіжчиком, хто вам без нашого відома і згоди віку вкоротив?.. Бо від нас такий розпорядок не вийшов! Згідно з нашою небесною бухгалтерією, ви ще повинні б клигати на землі яких бідних десять років!..

— А так, так! — притакнула душа. — Те саме й лікарі колись мені казали, що при доброму старунку й прохарчунку я могла б ще теліпатись в моєму тілі з десять років... Та що з того: як почали там, на землі, оте моє тіло переганяти з табору в табір, а переслухувати, а допитувати та все наново реєструвати, то одної гарної днини серце відмовило послуху, лопнуло, і так прийшла мені кришка.

— А бачите! І тому саме, що ви зійшли з того світу передчасно, ненормально і не згідно з нашим розпорядком — вам тут, у нас, місця немає!

— Боже мій! А куди ж мені, сиротині, тепер діватись? — забідькалась, зажурилась запроторена душа.

— Стривайте, є вихід з цього положення, — каже начальник Райської Канцелярії. — Знаєте, що ми зробимо? Ми воскресимо ваше симпатичне тіло, і ви вернетесь ще раз до нього, щоб стати знову живою людиною, ще раз радіти життям, ще раз любити й ненавидіти, ще раз плакати і веселитись, ще раз втішатись красою природи, милуватись ясным сонцем, блакитним небом, щебетанням пташок, журчанням срібних

потоків... а хочете, то ми й готові репатріювати вас на вашу батьківщину!..

А тая запроторена душа, як лише вчула про репатріяцію, та й сюди-туди, поміж душі, мик-смик! — і шубовсть! У пекло. Аж смола гаряча розприскалась, забулькотала...

— Що воно за чудасія? — здивувався начальник Райської Канцелярії. — Котрому ДіПі на жарт згадай про батьківщину, зараз до пекла скаче... Це вже сьогодні десятий випадок. Треба буде тую діру, що над пекельним проваллям, зашалювати чи задротувати, або й серафима з мечем поставити на сторожі!..

— Шкода труду й заходу! — махнув крилом котрийсь з молодших урядовців. — Такий біснуватий як розженеться, то й ще серафима в пекло зіпхне. Краще ми їм нічого про тую "батьківщину" не згадуймо і не натякаймо.

...І справді: з того часу вже нікого з покійників з того світу на цей світ не репатріюють.